

УДК 658.589

DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.2

Олена О. Єршова, Ірина М. Гончаренко, Людмила М. Ганущак-Єфіменко
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
КЛАСТЕРООБ'ЄДНАНІ ПІДПРИЄМСТВА
ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Стаття присвячена дослідженню кластерооб'єднаних підприємств (кластерів, інтегрованих бізнес-структур) у контексті інноваційної форми розвитку сучасного бізнесу та аналізу особливостей інноваційних кластерів як найбільш прогресивних їх різновидів. Зокрема, розкрито сутність та роль кластерооб'єднаних підприємств як інноваційного рушія та форми ведення сучасного бізнесу, впровадження якої примножує можливості продуктивності компаній кластеру або цілого бізнес-сектору та сприяє зростанню їх конкурентоспроможності як всередині країни, так і на міжнародних ринках. Наголошено на відсутності чіткого нормативно-правового врегулювання трактування категорії «кластеру». Визначені суттєві особливості кластерооб'єднаних підприємств. Показано важливість динаміки розвитку кластерів та їх вплив на продуктивність ланцюгів доданої вартості. Наведено розподіл кластерів за типом та структурою взаємозв'язків (вертикальні та горизонтальні кластери). Обґрунтовано важливість створення та розвитку інноваційних кластерооб'єднаних підприємств або інноваційних кластерів. Окреслено відмінності інноваційних кластерів від екосистем. Запропоновано цілі утворення інноваційних кластерів як сучасної форми розвитку бізнесу. Наведені типові особливості успішних інноваційних кластерів, серед яких ключовими вбачаються наявність та синергія таких чинників як чітка основна компетенція; доступ до фінансування; сильне керівництво, здатне керувати компаніями; висококваліфіковані кадри з генерування нових ідей; кваліфіковані працівники та попит на продукцію чи послуги кластерооб'єднаних підприємств. Обґрунтовано доцільність розробки відповідної стратегії розвитку інноваційних кластерів, запропоновані її ключові аспекти. Наголошено та обґрунтовано переваги залучення підприємств малого та середнього бізнесу до кластеризації.

Ключові слова: бізнес; кластерооб'єднані підприємства; розвиток; кластер; інноваційна форма бізнесу; інтегровані бізнес-структури.

Olena O. Yershova, Iryna M. Goncharenko, Liudmyla M. Hanushchak-Yefimenko
Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
CLUSTERED ENTERPRISES AS AN INNOVATIVE
FORM OF BUSINESS DEVELOPMENT

The article focuses on the study of the clustered enterprises (clusters, integrated business structures) in the context of the innovative form of modern business development and the analysis of the features of innovative clusters as their most progressive varieties. In particular, the article reveals the essence and role of cluster-associated enterprises as an innovative driver and form of modern business, the implementation of which increases the productivity of cluster companies or the entire business sector and contributes to the growth of their competitiveness both domestically and in international markets. The author emphasises that there is no clear legal regulation of the interpretation of the "cluster" category. The essential features of clustered enterprises are identified. The importance of the dynamics of cluster development and their impact on the productivity of value chains is shown. The distribution of clusters by the type and structure of relationships (vertical and horizontal clusters) is presented. The importance of creating and developing innovative clustered enterprises or innovation clusters is substantiated. The differences between innovation clusters and ecosystems are outlined. The goals of creating innovation clusters

as a modern form of business development are proposed. The typical features of successful innovation clusters are presented, among which the key factors are the presence and synergy of such factors as a clear core competence; access to financing; strong management capable of managing companies; highly qualified personnel for generating new ideas; skilled workers and demand for products or services of clustered enterprises. The expediency of developing an appropriate strategy for the development of innovation clusters is substantiated, and its key aspects are proposed. The advantages of involving small and medium-sized enterprises in clustering are emphasised and outlined.

Keywords: *business; clustered enterprises; development; cluster; innovative form of business; integrated business structures.*

Постановка проблеми. Сучасний ринок та занадто швидкі темпи його трансформації у сторону цифрових зрушень, посилення конкурентної боротьби як усередині країни, так і в глобальному економічному просторі ускладнює для бізнесу можливість бути актуальним та привабливим для споживача тут і зараз. З одного боку розширюється вплив на підприємство штучного інтелекту, цифровізації, інформаційно-інтелектуальних систем, з іншого боку малому та середньому бізнесу вкрай важко виграти конкурентні баталії із більш серйозними гравцями ринку, коли останні мають практично необмежений доступ до нових технологій та новацій та, власне, створюють ці новації, відтак практично завжди залишаються попереду. Тому на сьогодні чи не єдиним шляхом для бізнесу (особливо малого та середнього розміру) є пошук способів для об'єднання зусиль, кооперуючись та розподіляючи знання та технології всередині таких об'єднань задля отримання прибутку та вигідних стійких позицій на ринку у довгостроковій перспективі.

Найкращий спосіб бути в курсі інновацій та продуктових циклів і, крім того, вистояти в конкурентній боротьбі – це обмінюватися знаннями в рамках створених кластерооб'єднаних підприємств, іншими словами в рамках кластерів (бізнес-кластерів). Ініціативи з розвитку кластерів пропонують новий важливий напрямок в економічній політиці. Оскільки вони спираються на попередні зусилля з макроекономічної стабілізації, відкриття нових ринків, приватизації, зниження витрат на ведення бізнесу, такі кластерооб'єднані підприємства цілком здатні підвищити конкурентоспроможність цілих галузей у сучасній економіці.

Загалом, кластери – це інструмент, впровадження якого примножує можливості продуктивності компанії або цілого бізнес-сектору. Це виробничі системи, здатні спрямовувати та концентрувати групу компаній на одній території (регіоні чи державі) із розподілом завдань, які доповнюють одне одного.

Останніми роками кластери набувають все більшого значення в дискусіях про економічний розвиток. Уряди в усьому світі розглядають кластери як потенційні рушії розвитку підприємств та інновацій. Ініціативи щодо об'єднання підприємств у кластери також вважаються ефективними інструментами політики, оскільки вони дозволяють кластерам концентрувати ресурси та фінансування у цільових сферах з високим потенціалом зростання та розвитку, який може поширюватися за межі цільових територій (побічні та мультиплікаційні ефекти).

Яскраві приклади, що матеріалізують такий підхід (такі як Кремнієва долина (Silicon Valley) у Каліфорнії, керамічний кластер Сассуоло в Італії, кластер інформаційних технологій Бангалора в Індії, автомобільний кластер Танжера в Марокко або австралійський та чилійський виноробні кластери [5]), демонструють, що кластери – це середовище, в якому підприємства можуть розвивати конкурентоспроможність та глобальну перевагу, водночас створюючи багатство та сприяючи місцевому економічному розвитку в цьому процесі.

Однак сам по собі факт географічної агломерації підприємств не є гарантією високих економічних показників, тобто переваги, пов'язані з кластерооб'єднаними підприємствами й кластеризацією, не з'являються автоматично самі по собі. Угрупування підприємств суцільно за географічними принципом без чіткої мети та стратегії розвитку кожного із кластерних підприємств може спричинити ситуацію, коли останні опиняться у пастці жорсткої конкуренції, стагнації та навіть банкрутства, оскільки не будуть у змозі здійснити перехід до інновацій та зростання.

Відтак використання підходу щодо створення та ведення бізнесу у формі інтегрованих бізнес-структур (кластерів, кластерооб'єднаних підприємств) може стати інноваційним рушієм їх сталого конкурентоспроможного фінансово-економічного розвитку, усуваючи при цьому перешкоди доступу малих та середніх за розміром суб'єктів господарювання (МСП) до науково-технічних відкриттів, новацій, сучасних інформаційно-комунікаційних систем та імерсивних технологій.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Сутність понять кластера та кластерооб'єднаних підприємств досліджували такі вітчизняні та закордонні вчені як J. Carbonell [1], G. Scheer, L. Zallinger [3], О.І. Амоша, Н.В. Трушкіна, В.А. Шипоша [8], проблематикою класифікації кластерів займалися науковці Г.Т. П'ятницька [11], Т.В. Пуліна [14, 15], В.А. Шипоша [16]. Питанням формування та розвитку інноваційних кластерів присвячені праці К. Rogers [2], С. Shuoyang, Tianzhu Li [4], Wenjin Zhu [6], Yue He, Pingping Hu [7], М.В. Ластівки [9]. Даний науковий доробок є важливим та ґрунтовним, проте в умовах швидкого розвитку інноваційних технологій (особливо цифрових та імерсивних) проблематика пошуку нових адаптивних та конкурентозабезпечуючих форм ведення бізнесу вбачається актуальною та потребує більш поглибленого вивчення.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження кластерооб'єднаних підприємств (кластерів, інтегрованих бізнес-структур) у контексті інноваційної форми розвитку сучасного бізнесу та аналіз особливостей інноваційних кластерів як найбільш прогресивних їх різновидів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Глобалізація економічних процесів окрім переваг у виході на нові ринки збуту також ускладнює життя бізнесу: все стає швидшим і менш передбачуваним. Щоб досягти успіху у все більш складному та турбулентному середовищі, підприємствам необхідно забезпечити потік нових та кращих продуктів на ринках, що зростають (часто віддалених і жорстко конкурентних), бути лідером у сфері якості та технологій, виробляти та продавати за конкурентними цінами. Тому не дивно, що інновації – постійна розробка та впровадження нових процесів, продуктів, систем організації та управління, а також успішне освоєння нових ринків – стають наріжним каменем сталої конкурентоспроможності бізнесу.

Така конкурентоспроможність можлива лише для дуже гнучких та наукомістких підприємств, які також мають достатній рівень ринкового ноу-хау, знання продукту, здатність до навчання та капітал. Однак «універсали» зустрічаються рідко, а намагатися бути кращими в кожній сфері – надзвичайно дорогий спосіб ведення бізнесу. Саме тому глобалізація змушує бізнес зосереджуватися на своїх ключових компетенціях і брати на себе лише невелику частину всього ланцюжка створення доданої вартості – від сировини до готового продукту, що потрапляє до споживача [3].

Іншими словами, глобалізація призводить до все глибшого розподілу праці та посилення економічних взаємозв'язків. Успіх будь-якого бізнесу все більше залежить від внеску інших підприємств. Кооперація стає ключовим фактором, а успіх бізнесу починає нагадувати оркестровий концерт, де численні солісти задля успіху мають забезпечити загальне сумісне безпомилкове звучання. Тому не дивно, що економіка процвітає в

регіонах, де є багато успішних підприємств, які об'єдналися в стратегічні альянси в галузі або вздовж ланцюжка створення вартості, і де поруч є відповідні постачальники послуг, такі як інженерні компанії, технічні агентства, юристи, професійні бухгалтери та податкові консультанти, консультанти з питань управління та науково-дослідні інститути, університети та інститути підвищення кваліфікації, тобто там, де виникли чи свідомо утворилися кластерооб'єднані підприємства або кластери.

Департамент цифровізації, технологій та інновацій (DTI) Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), що наразі у відповідь на зростаючий попит на підтримку інклюзивного та сталого промислового розвитку в епоху нової промислової революції, відіграючи провідну роль у дослідженні можливостей, викликів та ризиків, що впливають з четвертої промислової революції та її внеску у сталий соціально-економічний прогрес, у консультаціях з державними та приватними партнерами розробляючи та впроваджуючи комплексні заходи, які адаптовані до конкретних потреб країн, визначають кластери як «географічну концентрацію взаємопов'язаних підприємств і пов'язаних з ними установ, які стикаються зі спільними проблемами, викликами та можливостями» [5].

Отже, по суті базисом для кластеру є взаємопов'язані підприємства та установи, що знаходяться на географічно визначеній території, тобто кластерооб'єднані підприємства по суті і є «ядром» кластеру. Відтак кластер та кластерооб'єднані підприємства у нашому дослідженні будуть вживатися як поняття одного синонімічного ряду.

Підхід ЮНІДО до трактування кластеру підкреслює дві суттєві особливості кластерів та підприємств, що до них входять:

1) вони складаються з критичної маси підприємств, розташованих у географічній близькості одне до одного, та підприємства, що входять до їх складу, мають багато спільних рис:

- кластерооб'єднані підприємства пов'язані певною територією, проте не існує загальноприйнятого способу встановлення точних меж кластера. Те, що сприймається як близьке в одному місці, може бути нездоланною відстанню в іншому; на відстань може впливати доступність транспортних засобів, а також культурна ідентичність та соціальні цінності. Крім того, кількість підприємств, необхідних для того, щоб вважатися кластером, може варіюватися залежно від розміру країни;

- оскільки МСП, що входять до кластерооб'єднаних підприємств, виробляють подібні або споріднені товари чи послуги, вони можуть отримати вигоду від ефекту масштабу, беручи участь у колективних діях із закупівлі матеріалів та збуту своєї продукції. Вони також можуть отримати вигоду від обміну інформацією, спільного навчання, розробки та адаптації інновацій. Останнє є особливо актуальним, оскільки підприємці та працівники кластерів часто мають схоже соціокультурне походження і практикують взаємовиручку та взаємодопомогу. Енергійні кластери є домівкою для інноваційних фірм, які користуються перевагами інтегрованої системи підтримки та динамічних бізнес-мереж. Розвиток кластерів часто зосереджується на підтримці МСП, які мають слабку відносну владу в ланцюжку створення вартості, до якого вони належать, і є об'єктом домінування покупців та постачальників. Підтримка таких підприємств відбувається під кутом зору інклюзивності, допомагаючи їм долучитися до ланцюжка створення вартості [3].

- нарешті, всі підприємства поділяють одну територію, її інфраструктуру, послуги та, в багатьох випадках, спільну культурну ідентичність. Підприємства в межах кластера також часто стикаються зі спільними перешкодами та викликами, включаючи, наприклад, відсутність інфраструктури або обмежений доступ до капіталу.

2) окрім підприємств, кластери також включають допоміжні установи, такі як:
- бізнес-асоціації;

- постачальники послуг з розвитку бізнесу;
- постачальники фінансових послуг, включаючи банки;
- органи державної влади, такі як місцеві, регіональні та національні уряди та регуляторні органи;
- навчальні заклади, такі як професійно-технічні училища, коледжі, університети тощо [5].

За визначенням українських науковців [8] кластер являє собою точкове угруповання декількох пов'язаних між собою видів господарської діяльності задля отримання у майбутньому конкурентних здобутків та зростання ефективності, що є «золотим пересіканням» наявної економічної системи держави та дозволяють підприємствам всередині цього об'єднання отримати стійкі ринкові позиції в контексті конкурування на міжнародному, внутрішньодержавному та регіональному рівнях. Разом з цим автори наводять інше поняття – інтегрована бізнес-структура, яка за їх визначенням є визначеною виробничо-територіальною формою об'єднання існуючих суб'єктів господарювання державного та приватного секторів (не утворюючи окрему юридичну особу), фінансово-банківських організацій, інноваційних та освітніх установ, владних органів та споріднених утворень, інших інституцій, які мають узгоджену спільну стратегію власного розвитку та пропонують конкурентоспроможну продукцію, враховуючи інтереси усіх членів такої інтеграції [8]. Отже, поряд з кластером вчені синонімічно вживають іншу категорію, а саме інтегровану бізнес-структуру. Тобто кластер і інтегрована бізнес-структура розглядаються як одне й те ж економічне явище.

На жаль, українське законодавство також не дає чіткого юридично закріпленого визначення кластеру та кластерооб'єднаних підприємств. Частково кластери згадуються у складі «інноваційної інфраструктури» (Закон України «Про інноваційну діяльність» [13]), теоретично їх можна долучити до категорії «інноваційних структур інших типів» (про них йде мова у постанові КМУ «Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів» [12]).

Отже, кластерооб'єднані підприємства можна визначити як підприємства, що входять до того чи іншого кластеру (інтегрованої бізнес-структури). Оскільки сам кластер неможливий без кластерооб'єднаних підприємств, відтак надалі кластерооб'єднані підприємства, кластер, кластерні підприємства, інтегровані бізнес-структури вживатимемо як поняття-синоніми.

Слід відмітити, що динаміка кластерів впливає на продуктивність ланцюгів доданої вартості, до яких вони належать, і які можуть бути лише локальними (наприклад, ремісничий кластер або кластер, що виробляє типовий харчовий продукт, відомий також як продукт теруару) або глобальними (наприклад, автомобільний або швейний). Це, однак, не означає, що вони відіграють важливу роль у всіх ланцюгах доданої вартості; насправді, деякі ланцюги доданої вартості можуть навіть не розглядати будь-яку кластерну організацію виробництва. У будь-якому випадку, там, де кластери відіграють важливу роль у ланцюгах доданої вартості, мають запроваджуватися на рівні держави та місцевих органів влади заходи з розвитку на основі кластерів, які сприяють розвитку такого ланцюга доданої вартості.

Проблематика українського бізнесу та особливо МСП полягає у тому, що деякі кластери, хоча й існують, проте демонструють мляву діяльність і не схильні до вдосконалення та зростання. Фірми, що входять до «застійних» кластерів, стикаються з серйозними проблемами. Вони часто використовують застарілі, часто екологічно небезпечні технології. Брак інфраструктури та базових послуг обмежує їхню здатність підвищувати якість продукції та використовувати нові ринкові можливості. Ці вузькі місця, у свою чергу, є основними перешкодами для дотримання міжнародних стандартів якості та ефективності,

необхідних для успішної інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості, якщо кластерооб'єднані підприємства хочуть конкурувати на міжнародній ринковій арені [5].

Існує різноманітна класифікація кластерів (цілком детальне розмаїття кластерів за різними ознаками наведено у працях [9, 11, 14, 15]). Тим не менш найпоширенішим є розподіл кластерів на:

1. Вертикальні кластери. Вони призначені для об'єднання компаній або галузей, які стосуються продажів та закупівель. Цей тип кластерів призначений для підприємств, які також пов'язані між собою ланцюгами постачання та збуту продукції. Прикладом вертикального кластера є зв'язок між компаніями, які збирають автомобілі, і тими, що виробляють автозапчастини.

2. Горизонтальний кластер. У горизонтальних кластерах існують взаємозв'язки між компаніями на одному рівні, щоб мати можливість ділитися спільними ресурсами та інструментами. Вони прагнуть об'єднати свої знання та зворотній зв'язок, щоб мати можливість, наприклад, розвиватися в галузі інновацій та технологій [1].

З точки зору розгляду кластерооб'єднаних підприємств в контексті інноваційного розвитку та зростання, тобто в якості інноваційної форми розвитку самого бізнесу, важливим є розподіл горизонтальних кластерів на:

- кластер високих технологій або інноваційний кластер (ІК). Ядром серед кластерооб'єднаних підприємств цього типу виступають інститути, відомі університети та дослідницькі центри, що дуже добре адаптовані до економіки знань. Крім того, їх основний фокус – розвиток технологій, як впливає з їх назви.

- промисловий кластер. Це група компаній, пов'язаних з дистрибуцією товарів, послуг та виробництвом, таких як постачальники, інжинірингові та технологічні компанії, дослідницькі та проєктні центри [14].

Натепер інноваційні кластерооб'єднані підприємства виступають дуже ефективною формою ведення господарської діяльності та супроводження процесів інноваційного та подальшого сталого розвитку бізнесу, оскільки кластеризація сприяє формуванню синергетичного ефекту, що дає змогу самоорганізувати, відновити та розширити інноваційну інфраструктуру нашої країни загалом. Інноваційні кластери підвищують роль та розвиток регіонів, дозволяють залучити іноземні інвестиції, сприяють зростанню МСП, їх адаптивності, утворенню нових потужних мережевих структур. Що ж стосується самої держави, то до переваг розвитку ІК на державному рівні можна віднести: перехід до наукомістких галузей національного господарства, зайняття кращого місця країною у міжнародному розподілі праці, розвиток співпраці із більш розвиненими країнами, притік іноземних інвестицій, ріст експорту тощо [16].

Слід зазначити, що ІК і промисловий кластер поняття взаємопов'язані, а деколи й тотожні, а їх розподіл може носити умовний характер. Справа у тому, що раніше утворювані кластерні підприємства першочергово об'єднувалися задля зниження витрат на виготовлення продукції, інноваційне спрямування стратегічного характеру з'явилося значно пізніше. Так, китайський науковець Wenjin Zhu, говорить, що промислові кластери в кінцевому підсумку необхідні для того, щоб стати у майбутньому інноваційними кластерами, тобто промислові кластери є основою інноваційних кластерів [6]. Використовуючи теорію і метод системної динаміки, інші дослідники Yue He та Pinping Hu провели детальний аналіз механізму модернізації промислових кластерів в інноваційні кластери у Китаї та запропонували твердження, що в процесі модернізації промислових кластерів слід повною мірою задіяти потенціал університетів і науково-дослідних інститутів, а також підвищити базовий технологічний рівень галузі за рахунок співпраці між промисловістю, університетами та науково-дослідними установами на основі прикладних досліджень, надати необхідну

технічну підтримку для перетворення промислових кластерів в інноваційні [7]. З цієї точки зору інноваційні кластери можна визначити як такі, що базуються на промислових кластерах, що складаються зі підприємств, науково-дослідних установ, університетів, посередників та інших організацій, які можуть формувати агломераційну економіку, обмінюватися великою кількістю знань і навичок, а також виробляти нові технології або нові продукти [4].

Іншими словами, інноваційні кластери, промислові кластери та технологічні інновації повинні бути тісно пов'язані між собою.

Основні цілі утворення інноваційних кластерів зображено на рис. 1.

Джерело: запропоновано автором на основі [1, 5, 6].

Рис. 1. Цілі утворення інноваційних кластерів як сучасної форми розвитку бізнесу

Дослідження показують, що існує багато спільних елементів успішних ІК. Тобто можна виділити типові особливості успішних інноваційних кластерів:

- найуспішніші інноваційні кластери об'єднують партнерів з п'яти сегментів цільового сектору. До них відносять: промисловість, уряд, науку, підприємців та капітал;
- наявність та синергія таких чинників як: чітка основна компетенція, доступ до фінансування, сильне керівництво, здатне керувати компаніями, висококваліфіковані дослідники з генерації нових ідей, кваліфіковані працівники та попит на продукцію чи послуги кластера;
- наявність компонентів кластеру, що включають транспортну та іншу інфраструктуру для підтримки бізнесу, відповідне правове та регуляторне середовище, культуру, яка сприяє обміну ідеями [2];

- кластерооб'єднані підприємства мають бути з адекватним потенціалом з точки зору економічних показників, доступу до ринку та здатності до інновацій;

- чітке очікування та орієнтація на вигоди як основа для активного залучення партнерів до кластеру та його діяльності, готовність брати участь в активному об'єднанні знань, зокрема, так званих «неявних знань», створення та підтримка взаємної довіри як основи;

- забезпечення спільного управління мережею всіма партнерами з метою координації діяльності кластера та управління внутрішньою та зовнішньою мережею (кластерний менеджмент) та створення спільного іміджу для громадськості та ринків (системи PR та маркетингу) [3].

Що ж стосується типових програм створення інноваційних кластерів, що зазнають невдач, то вони характеризуються тим, що зазвичай зосереджуються на престижі, а не на доцільності кластера, ставлять інтереси політиків вище за суспільні інтереси, обирають ініціативи без врахування та підтримки експертів у галузі або мають погане керівництво [2].

Кластерооб'єднані підприємства часто порівнюють з екосистемами як механізмом впровадження інновацій, проте між ними є ключові відмінності. Інноваційні кластери – це коаліція організацій, зацікавлених у розвитку, трансформації або створенні бізнес-сектору. Кластер має певну тему (спеціалізацію), на якій зосереджена його діяльність. Бізнес-характеристики кластера включають чітку організаційну структуру, що складається з юридичної особи, генерального директора, управлінської команди та обґрунтованої бізнес-моделі з визначеними ринковими та ціннісними пропозиціями. Члени та партнери вважають себе частиною кластерної організації. Кластерна організація публікує річні звіти та регулярні комунікації, активно розбудовується та розвивається роками.

На противагу цьому, екосистема – це вільна співпраця зацікавлених сторін, часто самоорганізована навколо кількох тем без формальної організаційної структури чи комунікацій. Екосистема може містити кілька кластерів. Наприклад, екосистема Пекіна налічує кластери чистої енергії, біотехнологій, штучного інтелекту, ігор, освітніх технологій, мобільності, електромобілів, зберігання енергії та передових матеріалів у своїй екосистемі. Нарешті, уряди можуть інвестувати, але рідко роблять більше, ніж пасивно підтримують екосистему [2].

Успішний інноваційний кластер потребує не лише визначення цілей та їх узгодження, а й розробки відповідної стратегії розвитку такого ІК. Формулювання такої стратегії є важливим завданням, особливо на етапі формування кластера, оскільки передбачає визначення шляхів досягнення цілей та необхідних показників. І тут стратегічний розвиток має відбуватися за активної участі всіх учасників кластера, щоб кінцевим результатом був спільний продукт, над яким працювали всі, і який буде прийнятий усіма.

Без чіткої стратегії існує небезпека того, що кластер може зануритися в діяльність заради неї самої, що спільна діяльність не буде скоординованою, а цілі не будуть досягнуті. На противагу цьому стратегія встановлює загальний напрямок спільної роботи та забезпечує цілеспрямований підхід до співпраці.

Кластерна стратегія має охоплювати такі аспекти:

- аналіз галузевої конкурентної ситуації;
- систематичний SWOT-аналіз (на макро-, мезо- та мікрорівні);
- аналіз тенденцій (ринки та технології);
- міжнародний бенчмаркінг;
- аналіз потенціалу кластера;
- бачення кластера;
- цілі кластера;

- визначення діапазону результатів діяльності кластера;
- організаційна структура;
- стратегія реалізації (конкретні кроки);
- моніторинг та оцінка;
- план дій [3].

Основою для розробки стратегії є аналіз вихідних даних та умов зовнішнього середовища, що мають відношення до кластеру. Важливим моментом систематичного SWOT-аналізу є створення реалістичної картини сильних і слабких сторін, можливостей і загроз. Аналіз сильних і слабких сторін є частиною внутрішнього аналізу та стосується кластера та його учасників. Класичним підходом до внутрішнього аналізу є підхід ланцюжка створення вартості, який розрізняє основні види діяльності (логістика на вході, виробництво, логістика на виході, маркетинг і дистрибуція, обслуговування клієнтів) та другорядні види діяльності (адміністрація, управління, людські ресурси, НДДКР, закупівлі).

Іншою важливою парадигмою розробки стратегії є інтегрований ланцюг створення вартості, тобто усунення прогалин у ланцюгу створення вартості та розвиток інноваційного потенціалу. Кластерна стратегія повинна враховувати ці змінені конкурентні умови і на ранній стадії залучати партнерів з освіти, науки, досліджень і розробок, а також державних структур з метою створення інноваційної системи, характерної для кластеру.

Що ж стосується переваг залучення МСП до кластеризації, то серед них можна виділити: зростання виробництва та зайнятості; поштовх до інновацій; підвищення компетенції та ноу-хау; підвищення якості та продуктивності; збільшення експорту; краще використання ресурсів завдяки співпраці.

Висновки. Кластерооб'єднані підприємства як інноваційна форма розвитку бізнесу є рушійною силою та потенціалом для структурних зрушень нашої економіки та ростом смарт-спеціалізацій. Інновації швидше продукуються та реалізуються на практиці там, де вже існують розвинені кластерні структури. Наявний досвід таких країн як США, Німеччина, Китай, Канада, Сінгапур показує, що дуже скоро проблематика діджиталізації та роботизації промисловості так чи інакше буде вирішуватися шляхом утворення потужних цифрових кластерних об'єднань підприємств на міжрегіональному та регіональному рівнях за допомогою консолідації та кооперування компаній сектору інформаційно-комунікаційних технологій з виробничими підприємствами, науково-дослідними інституціями, освітніми закладами, державними органами, фінансово-банківськими установами. Відтак цілком можна стверджувати, що саме кластери (особливо з інноваційним вектором спрямування діяльності) можуть допомогти у розвитку МСП, підвищити загальну конкурентоздатність як окремих регіонів, так і цілих галузей, а отже, сприяти росту ВВП, попиту на вітчизняну продукцію за кордоном, сприяти загальній конкурентоспроможності країни.

References

1. Carbonell, J. (2022). Business cluster: what it is and how it works. URL: <https://www.tas-consultoria.com/blog-en/business-cluster-works>.
2. Rogers, K. (2021). The What, How, and Why of Innovation Clusters. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/what-how-why-innovation-clusters-katrina-rogers/>.
3. Scheer, G., Zallinger, L. (2007). Cluster Management – A Practical Guide. Part A: Overview.

Література

1. Carbonell J. Business cluster: what it is and how it works. 2022. URL: <https://www.tas-consultoria.com/blog-en/business-cluster-works>.
2. Rogers K. The What, How, and Why of Innovation Clusters. 2021. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/what-how-why-innovation-clusters-katrina-rogers/>.
3. Scheer G., Zallinger L. Cluster Management – A Practical Guide. Part A:

- URL: <https://docplayer.net/10723749-Cluster-management-a-practical-guide.html>.
4. Shuoyang, C., Tianzhu, Li (2020). Research on dynamic mechanism of characteristic town from the perspective of innovation cluster: a multi-case analysis. *Science and Technology and Economy*, 33(4), 5.
5. The Unido Approach to Cluster Development. Key Principles and Project Experiences for Inclusive Growth. Unido. 2020. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2020-09/Clusters_Brochure.pdf.
6. Wenjin Zhu (2023). Current Status of Technological Innovation Cluster Research. *Journal of World Economy*, 2 (2). DOI: 10.56397/JWE.2023.06.06.
7. Yue He, Pinping Hu (2013). System dynamics analysis on the upgrading mechanism of industrial cluster to innovation cluster. *Science and Technology Management Research*, 33(6), 4.
8. Amosha, O. I., Trushkina, N. V., Shyposha, V. A. (2021). Mekhanizm formuvannia ta upravlinnia rozvytkom biznes-intehrovanykh struktur u skhidnykh rehionakh Ukrainy [The mechanism of formation and management of the development of business integrated structures in the eastern regions of Ukraine]. *Ekonomichnyi Visnyk Donbasu = Economic Herald of Donbass*, No. 3 (65), P. 4–23. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3\(65\)-4-23](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3(65)-4-23) [in Ukrainian].
9. Lastivka, M. V. (2015). Teoretychni osnovy formuvannia ta rozvytku innovatsiinykh klasteriv v Ukraini [Theoretical foundations of the formation and development of innovation clusters in Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky: elektronne naukove fakhove vydannia = Global and national problems of the economy: electronic scientific publication*, Vol. 5, P. 194–198. URL: <http://global-national.in.ua/issue-5-2015/13-vipusk-5-traven-2015-r/780-lastivka-m-v-teoretichni-osnovi-formuvannya-ta-rozvitku-innovatsijnykh-klasteriv-v-ukrajini>.
10. INDUSTRY4UKRAINE (2020). Natsionalna prohrama klasterneho rozvytku do 2027. Kontseptsiia. Oriientyry rozvytku. Rekomendatsii [National program of cluster development until 2027. Concept. Overview. 2007. URL: <https://docplayer.net/10723749-Cluster-management-a-practical-guide.html>.
4. Shuoyang C., Tianzhu Li. Research on dynamic mechanism of characteristic town from the perspective of innovation cluster: a multi-case analysis. *Science and Technology and Economy*. 2020. 33(4), 5.
5. The Unido Approach to Cluster Development. Key Principles and Project Experiences for Inclusive Growth. Unido. 2020. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/files/2020-09/Clusters_Brochure.pdf.
6. Wenjin Zhu. Current Status of Technological Innovation Cluster Research. *Journal of World Economy*. 2023. 2(2). DOI: 10.56397/JWE.2023.06.06.
7. Yue He, Pinping Hu. System dynamics analysis on the upgrading mechanism of industrial cluster to innovation cluster. *Science and Technology Management Research*. 2013. 33(6), 4.
8. Амоша О. І., Трушкіна Н. В., Шипоша В. А. Механізм формування та управління розвитком бізнес-інтегрованих структур у східних регіонах України. *Економічний Вісник Донбасу*. 2021. № 3 (65). Р. 4–23. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3\(65\)-4-23](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2021-3(65)-4-23).
9. Ластівка М. В. Теоретичні основи формування та розвитку інноваційних кластерів в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання*. 2015. Вип. 5. С. 194–198. URL: <http://global-national.in.ua/issue-5-2015/13-vipusk-5-traven-2015-r/780-lastivka-m-v-teoretichni-osnovi-formuvannya-ta-rozvitku-innovatsijnykh-klasteriv-v-ukrajini>.
10. Національна програма кластерного розвитку до 2027. Концепція. Орієнтири розвитку. Рекомендації. *INDUSTRY4 UKRAINE*. 2020. URL: <https://www.>

- Landmarks of development. Recommendations]. URK: <https://www.industry4ukraine.net/publications/proyekt-naczionalnoyi-programy-klasternogo-rozvytku-do-2027/> [in Ukrainian].
11. P'iatnytska, H. T. (2015). Klasyfikatsiia klasteriv u systemi informatsiinoho zabezpechennia stratehii klasteryzatsii [Classification of clusters in the information support system of the clustering strategy]. *Marketing i menedzhment innovatsii = Marketing and innovation management*, No. 4, P. 187–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2015_4_19 [in Ukrainian].
12. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok stvorennia i funktsionuvannia tekhnoparkiv ta innovatsiinykh struktur inshykh typiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.05.1996 r. № 549 (potochna redaktsiia vid 25.08.2004) [On the approval of the Regulation on the procedure for the creation and operation of technology parks and innovative structures of other types: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 05/22/1996 No. 549 (current version dated 08/25/2004)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-p#Text> [in Ukrainian].
13. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 04.07.2002 № 40-IV (potochna redaktsiia vid 31.03.2023) [On innovative activity: Law of Ukraine dated July 4, 2002 No. 40-IV (current version dated March 31, 2023)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> [in Ukrainian].
14. Pulina, T. V. (2013). Henezys klasternykh ob'iednan pidpriemstv [The genesis of cluster associations of enterprises]. *Problemy ekonomiky = Problems of the economy*, No. 3, P. 134–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_3_19 [in Ukrainian].
15. Pulina, T. (2017). Klasyfikatsiia klasternykh ob'iednan pidpriemstv [Classification of cluster associations of enterprises]. *Visnyk Ekonomiky = Bulletin of the Economy*, No. 0(5-1), P. 227–236. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/319/333> [in Ukrainian].
16. Shyposha, V. A. (2019). Vykorystannia klasternykh ob'iednan v yakosti form orhanizatsii innovatsiinykh protsesiv [The use of cluster associations as forms of organization of innovation processes]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho = Scientific notes of TNU named after V. I. Vernadskyi*, Vol. 30 (69), No. 5, P. 171–175 [in Ukrainian].
- industry4ukraine.net/publications/proyekt-naczionalnoyi-programy-klasternogo-rozvytku-do-2027/.
11. П'ятницька Г. Т. Класифікація кластерів у системі інформаційного забезпечення стратегії кластеризації. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 4. С. 187–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mimi_2015_4_19.
12. Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних структур інших типів: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.05.1996 р. № 549 (поточна редакція від 25.08.2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/549-96-p#Text>.
13. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40-IV (поточна редакція від 31.03.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
14. Пуліна Т. В. Генезис кластерних об'єднань підприємств. *Проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 134–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2013_3_19.
15. Пуліна Т. Класифікація кластерних об'єднань підприємств. *Вісник Економіки*. 2017. № 0(5-1). С. 227–236. URL: <http://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/319/333>.
16. Шипоша В. А. Використання кластерних об'єднань в якості форм організації інноваційних процесів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2019. Вип. 30 (69). № 5. С. 171–175.